

SKENDER H. SKENDERI

Položaj in možnosti Kosova

Dr. Skender H. Skenderi, roj. 1934. leta v kraju Saselle pri Mitrovici, doktor fizikalnih znanosti. Več kot 27 let poučeval na Tehnični fakulteti v Prištini. Avtor prvih učbenikov fizike v albanskem jeziku. Veliko se ukvarja s problemom internacionalizacije Kosova; obiskal je številne vladne inštitucije evropskih držav in ZDA. Zdaj je prebežal iz Kosova in je podpredsednik Skupščine Kosova.

Uredništvo: Kako ocenjujete današnjo politično strankarsko situacijo na Kosovu? Ali bi lahko podali kratko panoramo programskih usmeritev in dejanskega delovanja različnih političnih strank na Kosovu?

Skender H. Skenderi: Danes deluje na Kosovu kakih deset albanskih strank, ki so povezane v Demokratični forum albanskih političnih strank, in drugi politični subjekti. Najštevilnejša in najvplivnejša je Demokratična zveza Kosova, ki jo vodi predsednik Republike Kosova dr. Ibrahim Rugova. Sledijo še Kmečka stranka Kosova, Albanska demokrščanska stranka, Albanska narodna stranka, Liberalna stranka, Stranka zelenih Kosova, Socialdemokratska stranka, Republikanska stranka, Stranka nacionalnega združenja (Parta e Unitetit Kombetar – UNIKOMB), Mladinski Parlament, Demokratična zveza žena in Zveza neodvisnih sindikatov Kosova, Odbor za zaščito človekovih pravic in svoboščin, Islamska skupnost in druge. Programske usmeritve teh političnih strank so seveda različne, to je odvisno od tega, za kakšna vprašanja gre. Vendar moramo opozoriti, da so usmeritve, ki zadevajo aktualne probleme na Kosovu, smernice reševanja temeljnega problema Kosova, pri vseh skoraj identične. Eno je skupno vsem albanskim političnim strankam Kosova: udejanjiti referendum – neodvisnost Kosova. Razlike so samo v načinu uresničevanja tega cilja.

Poglede albanskih političnih strank na kosovski problem je prikazal dr. Ibrahim Rugova, predsednik Republike Kosovo, v svojem referatu na znanstvenem simpoziju s temo »Povratak kosovskega problema – njegov pomen za Balkan in Evropo« – na Dunaju od 7. do 10. junija 1993 pod pokroviteljstvom in v organizaciji Helsinške mednarodne federacije. Dr. Rugova med drugim poudarja: »V začetku razpada nekdanje Jugoslavije, oktobra 1991, so albanske politične stranke Kosova in drugih albanskih krajev v Makedoniji, Črni gori in Južni Srbiji pripravile skupen dokument, kjer so za reševanje albanskega vprašanja v nekdanji Jugoslaviji predvidene tri opcije.

Po prvi opciji se ob upoštevanju notranjih meja nekdanje Jugoslavije zahteva,

naj bo Kosovo neodvisna in nevtralna država, Albanci v Makedoniji naj bodo državotvorni element, Albanci v Črni gori in v Južni Srbiji pa naj imajo lokalno avtonomijo. Po drugi opciji, če se spreminjajo notranje meje nekdanje Jugoslavije, Albanci zahtevajo eno albansko republiko. Po tretji opciji, če se spreminjajo tudi zunanje meje nekdanje Jugoslavije, potem se zahteva priključitev Kosova in drugih albanskih pokrajin Albaniji. V duhu prve opcije je bil na Kosovu izveden referendum za neodvisnost septembra 1991, med Albanci v Makedoniji, kot tudi med Albanci Južne Srbije in Črne gore pa januarja 1992. Na Kosovu so bile 24. maja 1992 prve svobodne parlamentarne in predsedniške volitve, čeprav ob policijski in vojaški srbski okupaciji.

Vse te korake so Albanci naredili v okviru svojega nenasilnega odpora. Če ne bo priznano neodvisno in nevtralno Kosovo, odprto proti Albaniji in Srbiji, potem se bo krepila težnja Albancev za priključitev in prišlo bo do radikalizacije. Vsako ostajanje Kosova v ZRJ in Srbiji je nesprejemljivo, kajti Kosovo je bilo konstitutivni del nekdanje jugoslovanske federacije. Nobena avtonomija Kosova ne bo rešila albanskega vprašanja. Neodvisno in nevtralno Kosovo bi bilo dobra rešitev tudi za Srbe.

Zavedajoč se težkega položaja na Kosovu in možnosti izbruhov nasilja in konfliktov, ki bi zajeli celo območje, je vodstvo Kosova prosilo za protektorat OZN nad Kosovom in za prihod mednarodnih sil kot korak k politični rešitvi tega vprašanja.

Albansko vprašanje je danes za Balkan posebno pomembno, brez rešitve tega vprašanja se to območje ne bo nikoli umirilo. Važno je tudi za Evropo, ker bi pogasila krizno žarišče, ki ga je že nekajkrat slabo in nasilno zaprla. Z rešitvijo albanskega vprašanja na načelih samoodločbe in etničnih enot in ne po etatičnem konceptu, bi Balkan in Evropa dobila na ekonomskem in političnem področju stabilnega in vitalnega partnerja in dejavnika. Med temi nasilnimi in vojnimi leti v nekdanji Jugoslaviji so se Kosovo in Albanci pokazali kot dejavnik stabilnosti in miroljubnih rešitev. To je treba ceniti, ne pa nasilje in agresijo . . . »

Takšna stališča imata o rešitvi kosovskega problema vlada in skupščina Kosova. Takšna stališča podpirajo tako rekoč vsi politični subjekti na Kosovu. Afirmacija kosovskega problema v svetu je narejena v duhu teh stališč.

Uredništvo: Ali sodite, da je politična paradigma Kosovo – republika realna in dosegljiva, in kako v zvezi s tem ocenjujete odzivnost mednarodne skupnosti na takšno paradigmo?

Skender H. Skenderi: Da bi razumeli problem pravice Albancev Kosova do samoodločbe, se moramo nekoliko pomuditi ob zgodovinskih dejstvih o Kosovu, Albancih, Srbih in drugih na tem območju. Naj navedem, kaj o tem piše v eni od enciklopedij: »Na podlagi arheoloških izkopavanj in raziskovanj je ugotovljeno, da so od drugega tisočletja na Kosovu živeli Iliri, iz katerih izvirajo Albanci. Ilirsko pleme Dardani je živelo na današnjem področju Kosova, v enem delu Makedonije in jugozahodne Srbije. Južni Slovani so se naselili na Balkanskem polotoku v začetku VII. stoletja, a v XI. stoletju Srbi iz Raške začnejo prodirati na Kosovo. Ob koncu XII. st. je veliki srbski župan Štefan Nemanja z vojsko prodrli do Lipljanov in 1170 pri Pantinu na levi obali Sitnice, blizu Vučitrna, premagal bizantinsko vojsko.« (Vojna enciklopedija, Beograd, 1972). To pomeni, da je bilo Kosovo, odkar se ve, ena celota, naseljena z Albanci.

V času turškega imperija je bilo Kosovo posebna enota – Kosovski vilajet

(1389–1912). Pozneje sta Kosovo zasedli Srbija (Kosovo, Prizren) in deloma Črna Gora (Dukagjini, Peć, Djakovica). Po kapitulaciji stare Jugoslavije so Kosovo okupirale Nemčija, Italija in Bolgarija. Leta 1941 je Italija večji del Kosova in albanske kraje Makedonije in Črne gore priključila Albaniji. Na okupiranem območju so odpirali šole v albanskem jeziku in pouk je potekal brez vseh ovir. Dovoljena je bila uporaba albanske zastave in drugih simbolov. V administraciji se je uporabljal albanski jezik. V nemški okupacijski coni (Kos. Mitrovica, Vučitrn, Podujevo, Novi Pazar) so bili ti kraji posebna politična, ekonomska, kulturna in državna enota.

Ob koncu 1943 sta Oblastni komite KPJ in Glavni štab sklicala Ustanovno konferenco narodnoosvobodilnega odbora za Kosovo in Dukadjin. Potekala je od 31. 12. do 2. 1. 1943/44. Poleg drugega je bila na Bujanski konferenci sprejeta tudi resolucija, iz katere v celoti citiramo tale odlomek: »Kosovo in Metohija je pokrajina, naseljena v največjem delu s šiptarskim narodom, ta pa kot vedno tudi danes želi, da bi se združil s Šipnijo (Albanijo). Glede na to čutimo dolžnost pokazati pravo pot, po kateri naj gre šiptarski narod, da bi uresničil svoje težnje. Edina pot, da se Šiptarji Kosova in Metohije združijo s Šipnijo, je skupen boj z drugimi narodi Jugoslavije proti okupatorju in njegovim služabnikom. Kajti to je edina pot, da se izbojuje svoboda, kadar se bodo lahko vsi narodi, pa tudi Šiptarji izrekli o svoji usodi s pravico do samoodločbe in odcepitve. Porok za to je Narodnoosvobodilna vojna Jugoslavije kot tudi NOV Šipnije, s katero je ozko povezana. Poleg tega so poroki za to tudi naši veliki zavezniki: Sovjetska zveza, Velika Britanija in Amerika (Atlantska listina, Moskovska in Teheranska konferenca).« (Rajović, *Autonomija Kosova*, Ekonimika, Beograd, 1985.) Mislim, da je komentar odveč, posebno če vemo, kakšno je stališče JLA – naslednice NOV.

Po zlomu fašizma 1945 se s federalizacijo Jugoslavije Albancem ne priznajo pravice in tako se albanska ozemlja dajo Makedoniji, Črni gori, Srbiji in Kosovo ostane kot avtonomna pokrajina pod okupacijo Srbije.

Z ustavo iz 1974 postane Kosovo konstitutivni element Federacije. Vse odločitve se sprejemajo s konsenzom. Brez soglasja Kosova se niso mogle spremeniti meje, niti se ni mogla spremeniti Ustava Jugoslavije.

Kosovo je pred začetkom razpada Jugoslavije imelo svojo politično in ozemeljsko integriteto. Miroljubna pot dezintegracije Jugoslavije je imela dve možnosti: konstitucionalno pot, po kateri bi bilo treba priznati 8 federalnih enot kot naslednice Jugoslavije ali pot na etničnih temeljih. Po drugi verziji se ve, da smo po številu tretji narod v Jugoslaviji, po jeziku pa drugi narod.

Kakor koli vzamemo, Kosovo nikoli ni pripadalo Srbiji, toda občasno je bilo, tako kot zdaj, pod okupacijo Srbije. Zato ima Kosovo zgodovinske, etnične, ozemeljske in pravne argumente, da bo neodvisna nevtralna država, enako odprta do vseh držav, na katere meji. Prepričan sem tudi o tem, da se svoboda ne podarja, temveč se dobiva. S tem nočem reči, da se je treba postaviti nasproti srbskemu nacionalizmu revanšistično, ampak z miroljubnimi metodami, tako da se ne izčrpa vseh možnosti, ki jih daje miroljubna politika. Tudi ta intervju nosi to sporočilo.

Ali je dosegljiva zahteva, da bo Kosovo Republika v teh razmerah lahko rečemo to: če ni danes, ne bo nikoli. V času medsebojne dezintegracije slovanskih narodov postaviti vprašanje pravice, da se dezintegrirajo neslovanski narodi od slovanskih, tisti, ki so bili pod večno okupacijo pravoslavni Slovanov, in to pod okupacijo, ki je bližja kolonialnemu režimu, je vsekakor nesmiselno. Če ne morejo skupaj živeti Bosanci, Hrvati in Srbi, ki imajo isti jezik, isto kulturo, izhajajo iz iste jezikovne

skupine, kako bi mogli živeti Albanci s Srbi in Črnogorci, s katerimi nimajo nič skupnega: ne izvora, ne jezika, ne zgodovine, temveč so bili od njih stoletja zatirani? Kosovo je danes, gledano od daleč, navidežno mirno območje v primerjavi z BiH, pa vendar je območje visoke napetosti, središče etničnega nasilja, kakršno se ne pomni. Na Kosovu danes 200.000 Srbov zatira 2 milijona Albancev. Med tema dvema narodoma na Kosovu ni skoraj nobene komunikacije, razen policijske, sodne in vojaške, ki poteka enostransko, ker imajo Srbi vse, Albanci pa ničesar. Srbom se dovoljuje vse, Albancem pa se omejuje celo pravica do življenja. Na Kosovu danes obstajajo kot nikjer na svetu rasizem, rasna diskriminacija, ksenofobija in netolerantnost, verska nestrpnost, množične kršitve človekovih pravic, tudi takih, ki dobivajo obliko genocida, etničnega čiščenja in sistematičnega fizičnega uničevanja.

Pogosto se postavlja vprašanje, zakaj mi na Kosovu javno ne uveljavljamo državnih zakonov in se zato v položaju okupacije obravnavajo vsa življenjsko važna vprašanja. Ti zakoni niso volja večine, temveč volja samo 10% srbskega in črnogorskega prebivalstva in to bi pomenilo, da se večina podreja volji manjšine, kar v nobenem primeru ni sprejemljivo. Zato se ljudstvo na Kosovu podreja volji večinskega prebivalstva, ta pa je bila izražena na referendumu, izvedenem 1991. leta.

Danes kažejo evropske države in Amerika tolikšno zanimanje za Kosovo kot nikoli prej v zgodovini. Samo v enem mesecu je predsednik ZDA trikrat pred novinarji govoril tudi o Kosovu, v vseh treh primerih v smislu, da se vojni spopadi ne smejo razširiti iz BiH tudi na Kosovo. Ali ni to tudi skrb za integriteto Kosova? Tudi ameriški državni sekretar Christopher v pismu Miloševiću opozarja, da se v primeru širjenja etničnega čiščenja albanskega prebivalstva na Kosovu in v Makedoniji ne bi mogli izogniti vmešavanju tujih čet. Dejstvo pa je tudi to, da zahodne države obravnavajo Albance na Kosovu še vedno kot narodno manjšino in ne kot del razdeljeni narod.

Da je Kosovo resen svetovni problem in da je internacionalizacija tega problema dosegla svetovno raven, se vidi tudi po tem, da se s kosovskim vprašanjem ukvarjajo politične, vojaške in znanstvene institucije širom po svetu.

Zavedamo se, da lahko od svetovne skupnosti pričakujemo le tisto, kar so pričakovali in dobili drugi pred nami, in kar smo sami dobili do zdaj. Evropa ima »Carringtona in Vancea« tudi za nas. Morda nas ne bo niti branila, mogoče pa bo z nami. Kdo ve. Vendar je dosti funkcionarjev NATO pakta obiskalo Albanijo. Tu blizu je Albanija. Tudi papež je bil v Skadru in v Albaniji. Veliki interesi se križajo na Balkanu in vsi vodijo prek Kosova in Albanije. Kosovo danes v nobenem primeru ni notranja stvar Srbije, kot misli Milošević, temveč je gotovo najmanj evropski problem in kot tak se bo obravnaval, če mi in oni to hočemo ali ne. Pravica je na naši strani.

Uredništvo: Kako bi na kratko ocenili politične, gospodarske, socialne in kulturne razmere na Kosovu? S kakšnimi gospodarskimi in socialnimi problemi se srečujejo Albanci na Kosovu? Posebej bi nas zanimalo vprašanje šolstva (na osnovni, srednji in visokošolski ravni).

Skender H. Skenderi: Kosovo kot tudi Srbija sta pred gospodarskim kolapsom. Na Kosovu so že leta nazaj uničili vse gospodarstvo družbenega sektorja z uvajanjem prisilnih uprav in združevanjem gospodarskih organizacij s Kosova s podobnimi v Srbiji. Ob tem so prisilne uprave suspendirale albanski del delovne sile, omejile

proizvodnjo, več strojev so demontirali in odpeljali v Srbijo, tisto, kar je ostalo, pa je bilo premajhno za poslovanje. Tudi velike gospodarske organizacije so združevali s srbskimi in albanske delavce odpustili. Tako so prenehali z delom skoraj vsi kosovski gospodarski giganti od kombinata Trepča, agrokombinata Kosova, tovarne akumulatorjev, kemične industrije v Mitrovici do elektroenergetskega sistema v Obiliću. Na Kosovu se danes povsod občuti pomanjkanje strokovne delovne sile, pa tudi drugih delavcev.

Zaradi nezaposlenosti se pri albanskem delu prebivalstva pojavljajo težki socialni, zdravstveni, kulturni, izobraževalni in drugi problemi.

Po objavi Ustavne deklaracije 2. junija 1990 je že 5. junija istega leta Skupščina Srbije suspendirala brez kakršnih koli zakonskih ali ustavnih pravic Skupščino Kosova in njen izvršni svet. Specialne enote so s silo zasedle stavbo TV v Prištini in prepovedale izhajanje edinega dnevnega časopisa v albanskem jeziku Rilindja. Policijske enote so zasedle Arhiv Kosova ter več kamionov, natovorjenih z arhivskim gradivom, odpeljale v Srbijo. Zasedli so univerzitetno knjižnico in izločili vso literaturo v albanskem jeziku. Po vrsti so prepovedali delo Kosovo filma, Zavoda za izdajanje učbenikov v albanskem jeziku, kulturnega ansambla Šota, v pokrajinskem gledališču se uvaja prisilna uprava. Prav te dni je bilo prepovedano predvajanje gledališkega dela znanega albanskega pisatelja Kadareja, čeprav je bilo dovoljeno, da se predstava pripravi – da bi tako imeli kritje, češ da v Prištini deluje gledališče v albanskem jeziku. Prepovedano je delo Zgodovinskega inštituta, Albanološkega inštituta itd. Prepovedano je bilo delo založbe Rilindja in ustanovljena t. i. Panorama namesto nje. Upravni organi te založbe so prepovedali vsem Albancem vstop v prostore tiskarne. Tako je danes Kosovo ostalo brez vsakih informacijskih sredstev v albanskem jeziku.

Zdravstvena situacija je zelo težka. Vsi zdravniki Albanci so bili odpuščeni iz bolnic in zdravstvenih domov širom po Kosovu. Večina zdravstvenih delavcev se je vključila v organizirano akcijo pomoči prebivalcem v teh okoliščinah. Delajo v zasebnih ordinacijah, kjer jih vsak dan vznemirjajo organi oblasti. Nadomestilo za svoje delo dobijo od pacientov samih. V večini primerov gre za simbolična sredstva. V težjih primerih bolezni pa pacientom ni mogoče pomagati na ta način in odločiti se morajo: smrt ali odhod v bolnišnico k zdravnikom srbske narodnosti, tem pa vse manj zaupajo, čeprav morda ni vedno tako, verjamem, da še obstaja zdravniška etika. Niso vsi Srbi enaki.

Najteže nas je prizadelo zaprtje univerze, vseh srednjih šol in vseh tistih osnovnih šol, v katerih so bili direktorji srbske ali črnogorske narodnosti. Absurdno je, da tudi v tistih šolah, ki nadaljujejo z delom v albanskem jeziku, noben albanski učitelj ni na plačilnem spisku, pravijo, da zato, ker ne spoštuje srbskih planov in programov. Denar albanskih učiteljev dobivajo njihovi kolegi Srbi in Črnogorci! Na Kosovu pa nam uspeva organizirati vzporedno in neodvisno od srbskih oblasti potek življenja na mnogih področjih. Pouk v albanskem jeziku poteka v zasebnih prostorih, ki jih odstopajo državljani brez vsakega plačila. Glede na razmere, v kakršnih poteka ta pouk, smo povsem zadovoljni z njegovo kakovostjo. Mi sami solidarno financiramo celotno izobraževanje v albanskem jeziku, in to od osnovnih šol do fakultet, vključno s plačili za prosvetne delavce, s podiplomskim študijem in obrambo magistrskih in doktorskih tez. Ne le da so srbske oblasti izgnale učence srednjih šol in študente iz šol in fakultet (na katerih je bilo uničeno vse, kar je bilo albansko – od dokumentacije do knjižnic in drugega), temveč od časa do časa, kot poročajo dopisniki s Kosova v teh dneh, izvajajo policijske akcije in napadajo učence, študente in predavatelje, ki poučujejo po zasebnih prostorih. Te dni je

policija pregнала bodoče študente, ki bi morali delati sprejemne izpite na fakultetah prištinske univerze v albanskem jeziku. Vendar so bili izpiti kasneje izvedeni. Srbska policija spremlja učence in študente in tako odkrije zasebne stavbe, kjer je pouk. Tedaj nastane pravi pekel: fizično mučijo učence, študente in profesorje, najbolj pa so kaznovani lastniki zasebnih prostorov. V tem šolskem letu so v postajah srbske policije zasliševali 2.280 učiteljev in učencev, 123 so jih kaznovali z zaporom, zaradi posledic mučenja so umrli en direktor šole, dva učitelja in trije starši, ranjena pa sta bila dva starša in 20 učencev (vsi mlajši od 18 let!). V tem šolskem letu je obiskovalo šole v albanskem jeziku 337.680 učencev, od tega 274.280 učencev osnovnih šol in 63.340 učencev srednjih šol. Poučevalo je 14.500 učiteljev osnovnih in 4.250 profesorjev srednjih šol.

V šolskem letu 1969/70 je prvič v zgodovini albanskega naroda začela delovati Univerza v Prištini. Filozofska fakulteta je začela s delom 1960 v sklopu Univerze v Beogradu, kasneje sta bili ustanovljeni ekonomska in pravna fakulteta. Univerza v Prištini je bila ustanovljena predvsem kot univerza z albanskim učnim jezikom kot taka edina v Jugoslaviji. Vendar je študij potekal na vsaki fakulteti vzporedno v albanskem in v srbskem učnem jeziku. Sprejem študentov je potekal glede na razmerje v odstotkih prebivalstva Kosova. Danes ima Univerza v Prištini 13 fakultet in 7 visokih šol. Univerzo v Prištini, s poukom v albanskem jeziku, je srbska policija zasedla 1. junija 1991. Tedaj je na univerzi delalo 682 profesorjev in asistentov in 88 administrativnih uslužbencev. Prepovedali so vstop profesorjem in študentom v stavbe fakultet in visokih šol. Ves prostor so okupirali Srbi in Črnogorci. Pouk v albanskem jeziku je bil na prištinski univerzi prepovedan brez razlogov. Vsi profesorji, asistenti in administrativni uslužbenci so bili odpuščeni. Da bi izzvali nered med študenti, so srbske oblasti preimenovala Univerzo Kosova v »Sveti Sava«.

Uredništvo: Kakšna je po vaši oceni politika, ki jo vodi Miloševićeva Srbija na Kosovu? Kje so po vašem mnenju temeljne slabosti Miloševićeve politike tudi z vidika skupnega življenja Srbov in Albancev? Kaj bi bilo po vašem mnenju mogoče storiti za kolikor toliko normalno sožitje med Srbi in Albanci na Kosovu?

Skender H. Skenderi: Milošević je prišel pozneje, potem ko se je vse že začelo z Memorandumom SANU. Bil je predvideni del tega dokumenta, kot pravi Čosić. Tudi ko bi hotel, ne bi več mogel stvari povrniti v tako stanje, da bi ustvaril razmere, pod kakršnimi bi se izvajala samo politika enakopravnosti med vsemi narodi in narodnostmi na Kosovu, spoštovanje Ustave SFRJ, Srbije in Statuta Kosova. Sprememba statuta Kosova 1989 je imela za cilj etnično čiščenje Kosova in srbsko ter črnogorsko osvojitve tega ozemlja. Milošević je najprej izpolnil naloge, ki so mu bile dane, pozneje pa je sam nadzoroval celotno politično, policijsko in vojaško situacijo. Tako je najprej prišlo do manifestacije na Gazimestanu, kamor so prišli tudi tedanji Miloševićevi somišljeniki iz federacije. Tudi ko Milošević ne bi naredil nič hudega na Kosovu, bi bilo za pametne dovolj že tisto, kar je naredil v BiH, da bi jim bilo jasno, da z Miloševićevimi Srbi ni mogoče nikakršno življenje v nikakršni skupnosti. Miloševićeva politika ima toliko slabosti in napak, da jih ni mogoče naštetih, posebej ne tistih, ki zadevajo skupno življenje med različnimi narodi, ker tako daje prav vsemu, kar je srbsko, in tako odvzema vsem, ki niso Srbi, da vanj ne more nihče več zaupati. Na Kosovu je možno sožitje med narodi, ki živijo na tem ozemlju, samo s priznanjem samoodločbe narodov Kosova. Na ta način bi narodi Kosova, kadar bo uresničena skupna,

suverena in neodvisna nevtralna država, lahko zasnovali skupno življenje na povsem enakih pravicah in obveznostih ne glede na različnost in številčnost, tako kot to predvideva Kačanska Ustava Republike Kosovo. V tej bodo našli mir Srbi in Črnogorci in Turki in Muslimani in Cigani in vsi drugi, ki živijo na Kosovu, ker jim to zagotavlja ustava.

Uredništvo: Kaj po vašem mnenju pomeni »Evropa brez meja« in kako si v takšnem kontekstu zamišljate položaj Kosova v perspektivi?

Skender H. Skenderi: Današnja Evropa teži k integraciji. In ta integracija bi bila uspešna, ko ne bi tako »lahko in hitro« padel berlinski zid. Evropa je hotela z integracijo premostiti težnje dezintegracije majhnih in nezadovoljnih narodov širom po Evropi. Toda po padcu »vzhodnega bloka« se pojavijo novi nepredvideni problemi po eni strani in novi dezintegracijski problemi po drugi strani. Da je nastal bivši Vzhodni blok, pa tudi Jugoslavija, kakršna je bila, je bilo prelite mnogo krvi. Povsem naravno je pričakovati, da tudi njihov razpad zahteva ponovno prelivanje krvi in žrtve, morda celo večje kot pri njihovem nastajanju. To je danes jasno na primerih Jugoslavije, Sovjetske zveze in nekaterih vzhodnih držav.

Težnja, da se oblikuje t. i. Srednja Evropa, je realnost. Toda priče smo tudi težnjam po oblikovanju nekega »Bizanca« v sestavi Velike Srbije, Grčije, Rusije in morda Makedonije. Mislim, da je treba tudi »Evropo brez meja« gledati skozi to prizmo. Če se ta Evropa ne bo ukvarjala z rešitvijo vprašanja manjšin po vseh državah Evrope, potem bodo dezintegracijski procesi, ki so neizbežni, uničili še tisto, kar je bilo ali bo medtem narejeno. Nazadnje mislim, da to ne ustreza niti Evropi brez meja, ker se bodo ti problemi razvijali naprej in imajo lahko katastrofalne posledice.

V »Evropi brez meja« vidim Kosovo v treh možnih stanjih:

– kot samostojno nevtravno državo, če bo vladal razum in se bodo začeli razgovori o Kosovu, na katerih bo dosežena pravična in sprejemljiva rešitev za vse, kar je malo verjetno,

– skupaj z Albanijo, če bo Srbija poražena v morebitni balkanski vojni, kar je verjetno,

– v Jugoslaviji z vsemi, ki delijo enako usodo (razen Slovenije) pod Srbijo preteklih 40 in morda bodočih 50 let, če morda ne bi prišlo do balkanske vojne, kar je tudi verjetno! V tem primeru bodo svetovni dejavniki izposlovali neko »polno« avtonomijo za Kosovo, Srbija pa jo spet takoj spremenila v tisto, v kar je bila spremenjena ustava iz 1974 in to spet s pomočjo preostalih v »ohlapni« prihodnji konfederaciji.

Uredništvo: Kako bi ocenili procese izseljevanja (migracije) na Kosovu? Prosimo vas, da posebej ocenite to vprašanje tako glede Srbov kot tudi glede Albancev.

Skender H. Skenderi: Vprašanje izseljevanja s Kosova in doseljevanja na Kosovo se vleče že leta in leta, da ne rečemo stoletja in stoletja. Ti procesi so na žalost vedno obravnavani s stališča tistega, ki je gospodar Kosova. V resnici živijo Albanci na Kosovu po zgodovinsko neizpodbitnih dejstvih brez prekinitve od starega veka pa do danes, to pa pomeni, da so avtohtoni. Srbi pa so na Kosovo začeli prodirati ob koncu XII. stoletja, (točno 1190 po neki bitki proti Bizancu

– Grčiji, ki je tedaj vladala na Kosovu). Kosovo je bilo tedaj naseljeno z albanskim prebivalstvom. Neizpodbitno dejstvo je, da je bil sedež srbskih vladarjev prvotno nekje v Stari Raški, severno od Novega Pazarja in Sjenice in tam morajo Srbi iskati svojo zibelko, ne pa na Kosovu. Kar zadeva Kosovo in Makedonijo, pa srbski in drugi zgodovinarji pravoslavne verske spomenike napačno imenujejo srbske. Dejstvo je, da noben Albanec pred prihodom Turkov ni bil muslimanske vere, temveč pravoslavne ali katoliške. Ve se, da so bili pred prihodom Turkov na Balkan, Albanci na Kosovu, v Makedoniji, severni Grčiji do Arte, Preveze, Manastira, južne Albanije in Camerije pretežno pravoslavne vere (vpliv Bizanca). Po drugi strani so bili Albanci Dukadjinija (Metohije), Malesije, srednje in severne Albanije vse do Nikšića pretežno katoliške vere (vpliv Rima). Vsi krščanski samostani na Kosovu do prihoda Srbov so bili albanski samostani. Po srbskem znanstveniku Peri Slijepčeviću »Srbi niso imeli niti možnosti niti arhitektonskih sposobnosti za gradnjo takih cerkva, ki niso njihove, temveč pripadajo časom, v katerih oni (tj. Srbi – prip. S. S.) niso bili na Kosovu« (Ogledi, 1934). Kasneje se je dogajalo, da so bili ti samostani dograjevani, pogosto tudi na novo grajeni, razširjeni, adaptirani, vendar vedno na starih, že pred prihodom Slovanov na Balkan obstoječih verskih objektih. Akademik Mark Krasniqi piše: »Za časa turškega imperija na Balkanu si je srbska Cerkev oziroma pravoslavni kler prilastila mnoge katoliške cerkve. To potrjujejo mnogi katoliški misijonarji v svojih poročilih, ki so jih takrat pošiljali papežu v Rim o žalostnem stanju katoliških Albancev na Kosovu in v Makedoniji. Ti pišejo, da je za katoličane hujši pritisk pravoslavne cerkve kot turške oblasti« (Kosova sot, Priština, 1992). Vsi ti verski objekti so potem, ko je en del Albancev sprejel mohamedansko vero, pripadali enako Albancem krščanske vere in Srbom. Zakaj bi ti samostani in tudi Kosovo samo bili za Srbijo »srce«, ne pa »duša« za Albance? Kar se tiče srbskih verskih spomenikov, torej Kosovo ne pomeni za Srbe nič, to je samo umetni adut, da bi sebi dali zgodovinsko pravico do Kosova.

Splošno je znano, da je potekala kolonizacija Kosova in Makedonije sočasno. Prav tako je dejstvo, da je potekalo izseljevanje Albancev s Kosova pod pritiskom v Turčijo v dobi stare Jugoslavije, pa v času komunistične Jugoslavije in danes, v času Miloševićeve Jugoslavije. Prav tako so se tudi Srbi vedno izseljevali, a po letu 1974 se je to število povečalo, vendar v odstotkih nikoli ni preseglo sočasnega izseljevanja Albancev s Kosova.

Za časa avstrijsko-turških vojn (1687–1690) so se avstrijskemu generalu Piccolominiu (njegova vojska je štela 8.000 ljudi) v Prištini pridružile precejšnje sile Srbov in katoliških Albancev, v Skopju se mu je pridružil katoliški škof, veliki albanski pisatelj Pjeter Bogdani s 15.000 albanskimi prostovoljci, v Prizrenu pa pečki Patriarh Arsenije III., ki je prišel iz Cetinja (kjer se je začasno skrival) in se pridružil avstrijskemu generalu (1689) s 6.000 Srbi in Albanci. Avstrijski general je v Prizrenu umrl za kugo, avstrijsko vojsko je 1690 premagal pri Kacaniku veliki vezir Mustafa Cuprilica. Tedaj so se Turki maščevali in ubijali, tako da je Arsenije III. odpeljal Srbe proti Vojvodini. S seboj je imel tudi 5.000 Albancev, kar pomeni, da se niso selili samo Srbi, temveč tudi Albanci. O tem govorim tako podrobno zato, ker je srbska zgodovina tako napihnila to selitev in obdolžila Albance, kar ni res.

Delitev albanskih etničnih ozemelj in njihovo veliko etnično čiščenje se je začelo 1876–1878. V teh letih je bilo izvedeno etnično čiščenje ozemelj niškega in pirotskega Sandžaka (Toplica, Kosanica, od Kruševca do Vranja). Po osmanlijskih statistikah je bilo v teh dveh pokrajinah 74% Albancev in 26% Vlahov

– Srbov. Hkrati sta črnogorska in srbska vojska izvedli etnično čiščenje med Albanci, ki so živeli v svojih etničnih krajih Plava, Gusija, Hoti, Gruda in Ulcinj. Ob tej priložnosti je srbska vojska mučila in s terorjem pregnala 230–250 tisoč Albancev (po albanskih virih) oziroma 150–200 tisoč (po srbskih virih) ali okoli 400 tisoč po turških virih. Srbska vojska je pod vodstvom ruskih oficirjev za vedno pregnala Albance iz njihovih ognjišč v 620 vaseh, od katerih je bilo 450 vasi etnično čisto albanskih. V teh krajih je tedaj ostalo več kot 180 mohamedanskih in krščanskih verskih objektov, od katerih ni več niti ene sledi, ker jih je porušila srbska vojska. Ta etnična čiščenja so izvedli po projektih tedanjega srbskega zunanjega ministra Jovana Ristića in na podlagi velikosrbske platforme »Načertanija« Ilije Garašanina (1844). To akcijo za ustvarjanje velike Srbije sta podpirali Rusija in Francija. Tedaj je Srbija odzela od albanskih krajev dvakrat večji prostor, kot je ozemlje Kosova. Jovan Cvijić citira: »Na Kosovu so bili Srbi vedno v manjšini, medtem ko Črnogorcev sploh ni bilo. Tako so leta 1910 Srbi sestavljali samo 5% kosovskega prebivalstva« (Balkansko Poluostrovo, Beograd, 1966, str. 469). Berlinski kongres predvideva kompenzacijo premoženja albanskih beguncev (muhadžirov). Srbija ni tega nikoli naredila.

»Od 1953 (ko je bil sklenjen Balkanski pakt in aktivirana predvojna pogodba s Turčijo) do 1966 je bilo v Turčijo izseljenih 231.000 ljudi. Med njimi je bilo 80% Albancev. Albanci so morali iti skozi poniževalno proceduro, da se najprej izjavijo za Turke« (Branko Horvat, Kosovsko pitanje.) Pred tem je bila izvedena znana akcija zbiranja orožja, ki so jo izvajali samo nad albanskim prebivalstvom. Cilj te akcije, ki jo je izvedla srbska policija, je bil – ustvariti neznosne razmere za življenje Albancev na Kosovu, zato da bi se izselili v Turčijo. V tistem času so ukiniteli komaj ustanovljeni Albanološki inštitut v Prištini, prenehal je z delom »Ansabl narodnih igara i pesama«, napada se albanska folklor, pripravlja se nov, posebni pravopis in knjižni jezik za jugoslovanske Albance, ki naj bi se razlikovali od tistih v Albaniji itd.

Srbija je štirikrat izvajala kolonizacijo albanskih ozemelj s Srbi in Črnogorci. Prva kolonizacija je bilo naseljevanje albanskih krajev niškega in pirotskega Sandžaka s Srbi. Drugo kolonizacijo so izvedli po balkanskih vojnah in po I. svetovni vojni. »V tem času prihaja do kolonizacije Srbov in Črnogorcev na Kosovu. Po podatkih z dne 1. 1. 1930 je bilo določenih 183.848 ha zemlje za kolonizacijo. Nasilna nastanitev doseljencev v hiše albanskih kmetov in odzemanje njihovih zemljišč je zapletalo stanje na Kosovu: cele vasi so si nasprotovale, ustvarjala se je pregrada med prebivalci in oblastjo in odkrito sovraštvo med kolonisti in prvotnimi prebivalci« (Opća enciklopedija, Jugoslovanski leksikografski zavod, Zagreb, 1978). »Takrat se je pod državnim terorjem in pod terorjem, ki so ga izvajali kolonisti nad albanskim prebivalstvom, izselilo 255.878 Albancev v Turčijo, kjer živijo še danes« (Obradović, Agrarna reforma in kolonizacija Kosova, Priština, 1981). Samo za časa versajske Jugoslavije so na Kosovu naselili preko 60.000 kolonistov Srbov in Črnogorcev na albansko posest. V tem času sta akademik Vasa Čubrilović in kasnejši nobelovec Ivo Andrić za vlado pisala znane elaborate, kako je treba uničiti Albance in jih pregnati z njihovih stoletnih ognjišč. V tistem času se je veliko Albancev s Kosova izselilo v Albanijo.

Veliko se je pisalo in govorilo, da so Albanci pregnali s Kosova 300.000 Srbov in da je prav toliko Albancev prišlo iz Albanije. To je smešno, ker na Kosovu nikoli ni bilo 300.000 Srbov. Jugoslovanska vlada pa poimensko ve, koliko albanskih emigrantov je prišlo v Jugoslavijo. Ve se, da je to 700 ljudi in še ti so večinoma odšli v zahodne države.

Uredništvo: Kako ocenjujete vlogo države Albanije v srbsko-kosovskem sporu? Kako ocenjujete odnos med Albanci na Kosovu in Albanci v državi Albaniji? Kako ocenjujete politični in gospodarski položaj v Republiki Albaniji?

Skender H. Skenderi: Država Albanija vse bolj dobiva fiziognomijo spoštovane države v svetu zaradi stališč do raznih mednarodnih vprašanj. Kot polnopravna članica ali kot opazovalka sodeluje v mednarodnih organizacijah (OZN, KVSE). To se pravi, da svet v Albaniji gleda državo, ki ima demokratične pravne norme. Stališča Albanije do raznih mednarodnih vprašanj so v popolnem soglasju z Ustanovno listino OZN. V teh okvirih je tudi njen odnos do srbsko-kosovskega spora. Albanija je že večkrat rekla, da ni za spremembo meja z nasiljem, vendar pa nasprotuje srbskemu nasilju nad Albanci, zapiranju šol z albanskim učnim jezikom in univerze, ukinjanju RTV v albanskem jeziku, prepovedi časopisov in drugih publikacij v albanskem jeziku, odpuščanju albanskih delavcev z delovnih mest, predvsem pa nasprotuje metodam, ki jih uporablja Milošević, da bi pregnal Albance s Kosova. Zato se Albanija na razne načine zavzema za to, da bi se preprečili srbski zločini nad Albanci. Albanija se zavzema za mir in si prizadeva, da se spopad ne bi razširil na Kosovo. Vlada Kosova in albanske politične stranke Kosova imajo podporo vlade Albanije pri prizadevanjih, da se oboroženi spopad iz BiH ne razširi tudi na Kosovo. Zato je predsednik Albanije dr. Sali Berisha zaprosil OZN, naj se Kosovo postavi pod protektorat Združenih narodov. Naj že bo kakor koli, po izjavah albanskih politikov Albanija nikoli ne bo dovolila, da bi Srbi etnično čistili Kosovo.

Odnose med Albanci na Kosovu in Albanci v Albaniji ocenjujem kot odnose brata z bratom. Tu ni drugega komentarka.

Kar zadeva politični položaj Albanije, je treba vedeti, da je Albanija država, ki iz monizma prehaja v večpartijski sistem. Ko človek bere njihove časopise ali posluša razprave v parlamentu, na trenutke dobi vtis, da obstajajo tam veliki nesporazumi, ki bi lahko pripeljali tudi do politične krize. Vendar je resnica čisto drugačna. Res je, da so nasprotujoča si mnenja, prihaja do ostrih polemik in do zahtev po spremembi vlade, vendar gre za manjše skupine iz Socialistične stranke, ki je naslednica Albanske stranke dela. Demokratska stranka, ki je najštevilnejša, ter socialdemokratska in druge podpirajo vlado in si prizadevajo za politično stabilnost. Armada in policija sta popolnoma depolitizirani, kar je zelo pomembno. V pripravi je nova ustava Albanije, ki naj bi kmalu prišla v razpravo in sprejetje v parlament.

Ekonomski položaj je trenutno zelo težak. Hitre družbene in politične spremembe so ljudje dočakali zelo revni. Toda ve se, da je Albanija bogata s podzemnimi in nadzemnimi viri, bogata z rekami in jezeri, ki so zelo primerne za namakanje poljedelskih površin, ima mnogo naravnih lepot in je primerna za turizem, saj ima okoli 400 km morske obale. Odpiranje Albanije v svet in ekonomske zveze z razvitimi državami bodo prispevale k temu, da Albanija ne bo več odvisna od drugih držav, zlasti sosednjih, kar je strateško važno.

Uredništvo: Kako ocenjujete odnos med Albanci in Makedonci v Makedoniji? Ali v zvezi s tem pričakujete nadaljnje politične zaplete? Kaj Albanci zahtevajo od države Makedonije za svoj nemoten politični, gospodarski in kulturni razvoj?

Skender H. Skenderi: V Makedoniji se albansko prebivalstvo obravnava kot nacionalna manjšina, toda to so avtohtoni prebivalci v razmerju do drugih, ki so

priseljenci. Albanci sestavljajo več kot 40% prebivalstva Makedonije, v zahodnem delu pa celo 95%. Albanci so imeli v Makedoniji pravico do šolanja v lastnem jeziku. Imeli so tudi Višjo pedagoško šolo v Skopju. Pozneje so jim bile te pravice vzete. V Makedoniji je bilo 1987 prepovedano šolanje albanskih otrok v materinščini v že obstoječih osnovnih in srednjih šolah širom po Makedoniji. Naenkrat so oblikovali t. i. kombinirane oddelke, to pa je pomenilo, da se albanski učenci srednjih šol lahko učijo samo v makedonskem učnem jeziku. Zaprli so Višjo pedagoško šolo v albanskem jeziku v Skopju, zaprli so višje srednje šole z albanskim učnim jezikom, učitelji in profesorji so izgubili službo, večina je bila zaradi odpora proti tem spremembam preganjana in sodno kaznovana.

Znano je, da rezultati nobenega popisa prebivalstva Makedonije niso bili javno objavljeni zaradi majhnega števila Makedoncev. Do pred kratkim je bilo v Ustavi Makedonije določeno, da so Albanci konstitutivni narod Republike Makedonije. Toda s predzadnjo spremembo Ustave Makedonije jim je bila ta pravica odvzeta! Albanci se uradno obravnavajo kot prebivalci druge vrste. Res je, da so v sedanji vladi tudi nekateri pripadniki albanske narodnosti, izbrani po večstrankarskem sistemu na zadnjih volitvah, toda delo v vladi in parlamentu jim je praktično onemogočeno zaradi preglasovanja. Niti en predlog, ki so ga po normalnem postopku sprožili Albanci v Makedoniji, ni bil sprejet, niti ni prišel v normalen postopek v Parlament Makedonije, ker so bili predlogi zavrtnjeni s preglasovanjem. Kljub večkratnim obljubam samega predsednika Gligorova, še vedno ni bil narejen niti najmanjši korak za neko sporazumevanje med Albanci in Makedonci. To so podlage za odnose med Albanci v Makedoniji in Makedonci samimi. Takšno stališče Makedonije do Albancev in njihovih pravic v Makedoniji vpliva tudi na odnos Albancev s Kosova do Makedonije. Na vsak način so albanske politične stranke naredile dovolj, da bi se ti odnosi izboljšali in so pri tem tudi vztrajale. Ker pa se ni tudi v tem času nič spremenilo na bolje, tudi odnosi med Kosovom in Makedonijo, kljub dobrim željam s kosovske strani, niso najboljše. Albanske politične stranke v Makedoniji imajo vse enako stališče, da morajo biti Albanci v Makedoniji konstitutivni narod, čemur se krčevito upirajo Makedonci. Na zadnje pismo Nevzata Halilija predsedniku Gligorovu o teh zahtevah je Gligorov odgovoril odločno negativno. Postavlja se vprašanje, zakaj je bilo prej toliko obljubljenega, zdaj pa naenkrat tako odločen negativen odgovor. Ali je na to vplival sestanek z Miloševićem ali neki novi vetrovi z Juga.

Albanci v Makedoniji zahtevajo temeljne pravice, to je, da bodo državotvorni subjekt, kar so že bili; da so po enakih merilih kot drugi narodi v Makedoniji zastopani v državnih organih, policiji, vojski itd. in da se jim omogoči šolanje v maternem jeziku, pravica, ki so jo imeli, pa so jo izgubili še v »demokraciji«. Albanci v Makedoniji zahtevajo, da se spoštujejo ne le njihove etnične, kulturne, jezikovne in verske razlike, temveč da se odprejo vrata za politično in parlamentarno delovanje tudi Albancem, ki žive v Makedoniji. Postavlja se temeljno vprašanje: kdo in po kakšnih merilih je določil, da bodo Albanci v Makedoniji manjšina, ko pa predstavljajo 40% prebivalstva cele države? Kdo in zakaj zavira objavo rezultatov popisa prebivalstva? Na to so odgovori. Morda je albansko prebivalstvo po številu večje od makedonskega. Morda je bolgarsko, turško, muslimansko in drugo prebivalstvo več kot 10% skupnega prebivalstva države, kar pomeni, da sami Makedonci niso najbolj številčen narod v makedonski državi. Morda se v vsem tem skriva strah in zato do poštenega popisa sploh ne pride.

Kako se lahko počuti narod na svojem avtohtonem ozemlju v okolju, kjer je,

ne po svoji krivdi, izgubil vse pravice, obravnava se kot tretjerazredno bitje in se mu še očita, da je kriv za vse, kar se dogaja, in še za mednacionalno nestrpnost. Danes se, na žalost razen v Srbiji in BiH tudi v Makedoniji uporablja samo pravica močnejšega, vsiljevanje svoje volje in svojih zakonov drugim, šibkejšim. Zanimivo je, da je po razpadu Jugoslavije, namesto da bi oživel šovinistični duh Albancev, oživel ta duh pri Makedoncih, verjetno zaradi strahu pred maščevanjem Albancev za vse, kar so v zadnjih letih komunizma doživeli v Makedoniji, ko so bile Albanec odvzete pravice.

Trenutno prevzema odgovornost za vse, kar se lahko zgodi, močna roka Gligorova. Pa še pred kratkim sem v njem videl zrelega politika, ki trezno razsoja in deluje politično zrelo. Upam, da bo tak tudi ostal in da bo uvidel, da ta država lahko obstane samo, če bo pravično rešila vprašanje vseh narodov v državi in razvijala dobre sosedске odnose z vsemi.

Uredništvo: Ali se vam zdi verjetno, da se bo – po Bosni in Hercegovini – vojni požar razširil tudi na Kosovo? Kaj lahko takšno možnost prepreči? Kako v zvezi s tem presoimate napore mednarodne skupnosti?

Skender H. Skenderi: Več znakov kaže, da bi lahko prišlo do spopadov na Kosovu: Miloševićev obisk v Makedoniji, odločitev, da člani KVSE-ja ne smejo biti več kot opazovalci prisotni na Kosovu, v Sandžaku in v Vojvodini, vse bolj pogosti vpadi srbske policije na sedeže albanskih političnih strank, Komiteja za varstvo človekovih pravic v Prištini.

Odpiranje letališča pri Zadru in Masleničkega mostu pod za Hrvaško nerazumnimi pogoji bo gotovo prineslo nove kvalitete odnosov med Hrvaško in Srbijo. To bo v marsičem vplivalo ne le na prihodnje dogajanje na severu, temveč tudi na jugu.

Inertnost zahodne administracije glede vojnih žarišč na Balkanu, neodločnost OZN, ponujanje »roke zmagovalcu« na bojnem polju in priznanje najbolj nečloveških metod za osvajanje tujih ozemelj kažejo, kje so Evropska skupnost, Združeni narodi in ZDA. Vse to kaže, da je ne le Kosovo, temveč ves Balkan pred veliko možno katastrofo, v katero pa bi lahko padli tudi drugi.

Osebnostno mislim, da bi se dalo probleme v Jugoslaviji rešiti po mirni poti. Tragično bo za vse nas, ko bomo nekega dne, do tega pa bo prišlo, ponovno sedli skupaj ter predlagali in sprejeli rešitve, ki so bile v dosegu roke še pred prvimi spopadi v Sloveniji. Tedaj bomo vsi našli krivce v svojih okoljih, da opravičimo to, kar se je zgodilo. In ponovno bomo trgovali in potovali po teh ozemljih brez ekonomskih omejitev, saj edino na ta način Balkan lahko eksistira. Teorija, da se v BiH ne da več skupaj živeti, je napačna. Kdo je največ žrtvoval v drugi svetovni vojni? Moramo priznati, da so to bili Muslimani. Kdo je najlaže in najbolj resno sprejel »bratstvo in enotnost« v BiH in v Jugoslaviji? Pri katerem narodu v Jugoslaviji je bilo največ mešanih zakonov? Kdo je bil žrtev in kdo izvrševalec tedaj in zdaj v BiH? Malo je treba razmisliti in odkriti nenavaden pojav, da se v zgodovini narodov in narodnosti Jugoslavije nista nikoli menjali vloge žrtev in agresorja: isti je ostal agresor in ista je žrtev. Torej ni res, da se v mirnem času ne da živeti, ker bi se žrtev spominjala zločinov (ker niso Muslimani kot prejšnje žrtve začeli agresije), temveč zato ker agresor ponovno želi kri (vojno v BiH so izzvali Srbi in Hrvati, ne pa Muslimani, na Kosovu se ne izvaja volja večinskega naroda, ne maščujejo se Albanci nad Srbi, temveč Srbi nadaljujejo s tistim, kar so delali pred komunizmom in v njegovem času). To se dogaja zunaj »zdravega razuma«, ker se stoletja zatiran

narod obnaša po posebni logiki. Na srečo je agresor danes tako »zunaj časa«, da so njegove namere vsi hitro spregledali.

Uredništvo: V Sloveniji živi večje število pripadnikov albanske narodnosti. Kako ocenjujete njihov položaj v Republiki Sloveniji?

Skender H. Skenderi: V Sloveniji živi precej Albancev s Kosova in Makedonije, manj pa iz Črne gore in Srbije. Albanci v Sloveniji so se politično organizirali v Demokratični zvezi, tisti iz Makedonije pa v politični stranki Prosperitet. Albanci v Sloveniji imajo tudi svoje kulturno umetniško društvo Migjeni in na novo ustanovljeno Albansko skupnost Slovenije. V Ljubljani KUD Migjeni izdaja časopis Alternativa, medtem ko Albanska skupnost Slovenije izdaja bilten Diaspora, izhaja pa tudi zasebni časopis Republika, ki ga ureja Salih Kabashi. Veliko Albancev ima svoja ali mešana podjetja. Zanimivo je, da se največ Albancev v Sloveniji ukvarja s sadjem in zelenjavo. Obveščeni smo, da so v poslovnem smislu zelo natančni in pravočasno izpolnjujejo svoje obveznosti. Albanci po rodu iz Makedonije pa se bolj ukvarjajo z lokali za prehrano – slaščičarnami, kavarnicami in podobnim. Skoraj vsi Albanci v Sloveniji in tudi kjer koli drugje na Zahodu imajo nerešene probleme s poslovnimi in delovnimi dovoljenji, potnimi listi, s prijavljanjem kraja bivanja in podobno. Ti problemi so nastali kot posledica dezintegracije Jugoslavije in doslednega upoštevanja mednarodnih sankcij – z vso ostrino prav do Albancev s Kosova, čeprav je obnašanje srbskih oblasti na Kosovu proti Albancem eden od razlogov za uvedbo sankcij proti ZRJ oziroma Srbiji. V tem smislu nas zelo prizadeva obnašanje slovenskih organov reda. Posamezni postopki organov za notranje zadeve, četudi v duhu slovenskih zakonov, so močno prizadeli posameznike albanske narodnosti v Sloveniji. Mislim, da bi morali ravnati malo bolj razumevajoče v zvezi z dovoljenji za delo in bivanje za Albance, ki so leta in leta brez problemov delali v državnih in družbenih podjetjih, zdaj pa to ni več možno. Takšne primere bi morala proučiti neka posebna državna komisija, da zaradi razpada Jugoslavije ne bi trpeli ljudje, ki niso za to nič odgovorni, nosijo pa težke posledice.

Albanci so se od vseh območij v Jugoslaviji najraje zaposlovali v Sloveniji, čeprav njihovo število ni bilo nikoli posebno veliko. Do vojne v Sloveniji jim je bilo tu v vseh pogledih dobro, tudi glede družbene obravnave. Počutili so se kot v »svoji« deželi, prijavi so se začasno, a živeli tu desetletja. Dogajalo se je, da je bil en član družine prijavljen v Sloveniji, drugi pa doma. Kupovali so trgovine in hiše. Spominjam se, kako so po znanih poplavih zbrali samoiniciativno denar za pomoč poplavljenim. Vojno v Sloveniji sem preživel na Brezovici pri Ljubljani in vem, da je prve dni več sto albanskih vojakov zapustilo vojašnice in so tako pomagali, da jih je bilo lažje zasesti. Vlada Slovenije se je do teh vojakov in do drugih Albancev obnašala zelo korektno in humano. Kot podpredsednik Skupščine Kosova moram še poudariti, da ne bomo nikoli pozabili gostoljubnosti in vsega, kar nam je bilo v Sloveniji omogočeno v teh treh letih.

Z dr. Skenderjem H. Skenderijem se je pogovarjal dr. Boštjan Markič.